

EEN WIJDE BLIK VERRUIMT HET DENKEN!

Recensie van de plannen voor de Grote Markt Noordzijde

7 november 2000 - Janny Rodermond, hoofdredacteur *De Architect*

Groningen heeft de laatste maanden regelmatig het landelijke nieuws gehaald met de discussie over de plannen voor de Grote Markt. Dat heeft niet uitsluitend te maken met de goede relaties die de tegenstanders van het plan hebben met de media. Zoals in het verleden wel vaker gebeurd is, staat Groningen model voor een bepaalde thematiek die al dan niet bewust veel Nederlanders bezig houdt. De vraag is namelijk: wie heeft het in de stad voor het zeggen. Op tafel ligt een machtskwestie.

Het is lang geleden dat deze vraag zo openlijk aan de orde was. Het lijkt een ouderwets debat, daterend uit de periode dat de mensen die nu de lakens uitdelen, nog studeerden. Groningen wierp zich destijds al volop in de strijd. De schaal van de stad is overzichtelijk en er is voorlopig nog geen alternatieve stad in de omgeving te bekennen, met dezelfde rijke stedelijke cultuur. De Grote Markt staat voor de noordelijke provincies symbool voor het venster op de wereld. De unieke aaneenschakeling van pleinen, met de markt als hoogtepunt, was de enige plek in noordoost Nederland met een stedelijk karakter, dat gekenmerkt werd door nieuwsgierigheid in plaats van conservatisme.

Enkele jaren geleden verscheen er een fotoboek over de Groningse landschappen. De titel was "Een wijde blik verruimt het denken" voor mij hoorde dat thema net zo sterk bij de Grote Markt, als bij het landschap. Ik krijg de neiging om in de verleden tijd te gaan spreken. Dat komt omdat met het Waagstraatcomplex een deel van de ruimte verdween. Niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk. Het stedenbouwkundig plan was gebaseerd op een terugkeer naar een vooroorlogse situatie. De architectuur van het complex is nostalgisch. Ze probeert mensen gerust te stellen, te verleiden in plaats van te prikkelen. Maar belangrijker nog was dat de functie ook veranderde. Open ruimte werd in beslag genomen door commerciële ruimte.

Geheel overeenkomstig de tijdgeest werd de overheid onzichtbaar. Het oude, nieuwe stadskantoor werd gesloopt. De architectuur van de nieuwbouw versluiert de aanwezigheid van een ambtenarenapparaat. Groningen was lange tijd beroemd, zo niet berucht vanwege haar sterke ambtenarenapparaat. Er waren wethouders die invloed wilden uitoefenen en verantwoordelijkheid durfden nemen. Het kantoor van de dienst Stadsontwikkeling is ontworpen met het oog op een open dialoog met de bevolking. Een gesprek gebaseerd op heldere uitgangspunten. Gedachten over de toekomst van de stad zijn gevat in stedenbouwkundige plannen, verkeersplannen, structuurvisies, et. Al deze plannen vertonen een samenhang, gebaseerd op een politieke visie, waar mensen het al dan niet mee eens kunnen zijn. Daarbij is het compacte stadsmodel geheel conform de trends vervangen door de netwerkstad, dat met name inzet op het accommoderen van economische groei en werkgelegenheid, als basis voor een leefbare stad. En passant worden de culturele aspecten van de stad ondergeschikt gemaakt aan de economische.

Behalve welvaart willen mensen ook welzijn. Of juist omdat we welvarend zijn, accepteren we het niet om op wachtlijsten geplaatst te worden als we ziek zijn of zorg nodig hebben, om vast te staan in files en door geprivatiseerde ondernemingen

zoals de NS en KPN arrogant behandeld te worden. We willen een prettige omgeving om in te wonen en te werken. We willen ruimte voor ontspanning en een ruim aanbod van voorzieningen. Politici doen hun best om mensen te reduceren tot consumenten. Hun zogenaamde visies komen tot stand op basis van marktonderzoek. Niet omdat hun engagement met de samenleving zo groot is, maar om de volgende verkiezingen te overleven. Beleid raakt daardoor gefragmenteerd.

Nu de markt het model is waaraan politici zich spiegelen, is het niet verbazingwekkend dat ze ook de zorg voor de stedelijke inrichting grotendeels uit handen geven. Of erger nog, wanneer de lokale overheden zich wel actief met de stedelijke ontwikkeling bezig houden, gedragen ze zich als marktpartijen. Dat wil zeggen ze exploiteren de eigen grond en bezittingen met het oog op het maken van een maximale winst, daarbij uit het oog verliezend dat lang niet alle kwaliteiten in geld zijn uit te drukken. Geld is macht. Als alles om geld draait is het geen wonder dat macht weer een punt wordt op de agenda.

Mij is gevraagd om iets te zeggen over de sociaal-culturele kwaliteit van het plan voor de Grote Markt. Daarbij kan je denken aan cultuurhistorische beschouwingen of architectuurkritische notities. Maar ik vraag me af of deze wel zo relevant zijn in dit verband. Die verklaren namelijk niet waarom de standpunten zo gepolariseerd zijn. Natuurlijk is architectonische smaak wel een item. Maar in feite is de toon daarvoor al gezet met de Waagstraatbebouwing. Koen van Velsen nam destijds deel met een vrij radicaal plan, waarbij een gedeelte van het programma onder maaiveld geschoven was. Het gaat mij er niet om zijn plan alsnog onder de aandacht te brengen. Maar wel om de juistheid van zijn diagnose. Hij constateerde toen al dat een omvangrijke bebouwing op het plein onvermijdelijk zou leiden tot de volgende stap: de sloop van de noordwand. Deze zou immers te schriel gaan afsteken tegen de nieuwbouw. Overigens is de door hem voorgestelde situering van winkels onder maaiveld in gereduceerde vorm terug te vinden in het plan dat er nu ligt.

Zelf ben ik niet per definitie voor- of tegenstander van de plannen. Ik heb wel een zekere waardering voor de architectuur van de noordwand. Al was het maar omdat ze getuigt van het naoorlogse optimisme over de toekomst van de stad. Een getuigenis die met de sloop van het door Vegter ontworpen stadskantoor al bijna weg gevraagd is. Bovendien houd ik wel van de stugheid en nuchterheid van deze architectuur. Maar dat is niet meer dan een kwestie van smaak. Een vindingrijk team zal er vast wel in slagen om de noordwand zodanig te renoveren, dat ze weer een tijdje mee kan.

Ik ben ook niet per se voor of tegen een parkeergarage onder de Grote Markt. Er zijn talloze voorbeelden van middelgrote steden, waar het centrale plein onderkelderd is en de wanden gerenoveerd of gerestaureerd zijn. Inmiddels is het de normaalste gang van zaken om de meest representatieve stedelijke ruimte zowel eer aan te doen als bereikbaar te maken.

Eerlijk gezegd begrijp ik daarom ook niet waarom er zoveel commotie is over dit plan. Niet protesteren als er op het plein gebouwd wordt, maar wel massaal protesteren als er onder de Grote Markt gebouwd wordt. Dat lijkt me nogal inconsequent. Bovendien betreft het voorliggende plan het Martinikerkhof bij de Grote Markt en wordt er een nieuw plein toegevoegd, het Stalplein. Daarmee wordt

de aaneenschakeling van stedelijke ruimtes alleen maar verrijkt. Hoe dat kan werken is onder andere te zien in Tilburg, een veel minder begenadigde stad, waar Jo Coenen ook al jaren aan werkt.

Zo op het eerste gezicht is het nogal merkwaardig dat de progressieve Groningers zo te hoop lopen tegen een plan voor een ingreep, die overal elders met instemming begroet zou zijn. Wat is er immers fijner dan met de auto het centrum van de stad te kunnen bereiken?

Wat me echter doet twifelen is dat ik ook van de zijde van de gemeente geen overtuigende argumenten heb kunnen vinden. Natuurlijk is het prettig als Multivastgoed flink wil investeren. Maar het plan zet vrij eenzijdig in op de toevoeging van grootschalige winkelformules. Het biedt nog geen zicht op het verbreden van het culturele aanbod, ook een van de speerpunten van het binnenstadsbeleid. Het centrum zal zich in de toekomst moeten verbijzonderen ten opzichte van eventuele nevencentra of ten opzichte van Assen en Leeuwarden. Dit plan overtuigt daarbij niet direct vanwege de eenzijdige inzet.

Bovendien is het in strijd met een van de speerpunten van het beleid: het ontwikkelen van een hoogwaardig netwerk van openbaar vervoer.

Is het erg als V&D zich elders gaat vestigen of maakt dat juist ruimte voor functies die we graag in de binnenstad zouden willen hebben. Moeten we warenhuizen en de daarbij behorende werkgelegenheid en inkomsten faciliteren of willen we meer culturele functies in het hart van de stad? Hebben we daar dan ook geld voor over en waarmee kunnen we dat verdienen. Bevordert een parkeergarage de exploitatie van het Waagstraatcomplex, dat in handen is van de gemeente, en zo ja wat gebeurt er met de extra inkomsten? Is de gemeente met handen en voeten aan Multivastgoed gebonden, omdat er een politiek besluit genomen is dat de gemeente zelf vooral in de achterstandswijken moet investeren? In hoeverre kan Multivastgoed dan de dienst uitmaken? Staat door de betrokkenheid van deze investeerder het tot nu toe gevoerde verkeersbeleid op de helling? Of kan de parkeergarage opgevat worden als een incident, maar handhaaft de gemeente het beleid om het verkeer uit de binnenstad te weren?

Kortom, het plan roept de vraag op welke mix aan functies het meest gewenst is voor het centrum van Groningen. Nu lijkt het alsof de gemeente de regie over de stad uit handen gegeven heeft. Daarom is de vraag wie de macht heeft in de stad uitermate actueel. Mijn indruk is dat referendum in de eerste plaats betrekking heeft op deze vraag. Daarom is de betrokkenheid van de burgers terecht heel groot.

Nu private investeerders en lokale overheden samen om de tafel zitten om de plannen voor de stad te ontwikkelen, dreigt de democratische controle op de politieke besluitvorming onmogelijk te worden. Wie staat waar voor en waarom? Als die vragen niet duidelijk beantwoord worden, zullen de bewoners van de stad zich laten horen. Van hen wordt gevraagd met een wijde blik naar de plannen te kijken. Om de stad te zien als een venster op een dynamische wereld en niet als hun ommuurde achtertuin.

Het Waagstraatcomplex is er gekomen met steun van de bevolking. Het is gericht op

de bevrediging van de behoeften van de consumenten. Het nu voorliggende plan zet deze tendens voort. Hier ligt dus niet alleen een verantwoordelijkheid bij de politiek, maar ook bij de bevolking. Het is niet voldoende meer om alleen maar tegen een plan te zijn. Tegen een plan stemmen, maakt op zichzelf immers niets mogelijk.